

ДЫДАКТЫЧНЫ МАТЭРЫЯЛ ПА КУРСУ БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)

Прапанаваны ніжэй дыдактычны матэрыял распрацаваны на аснове “Слоўніка сучаснай беларускай мовы” У. Завальнюка, М. Прыгодзіча і В. Раманцэвіч і ў першую чаргу прызначаны для студэнтаў фізічнага факультэта БДУ ў межах выкладання дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”. У якасці задання для перакладу з рускай мовы на беларускую прапануецца сем тэкстаў. Тэксты суправаджаюцца шэрагам заданняў, якія дапамогуць студэнтам узнавіць у памяці асноўныя правілы арфаэпіі, арфаграфіі, граматыкі і будуць спрыяць выпрацоўцы навыкаў работы з даведачнай літаратурай.

I

В мире сегодня существует множество международных премий, но самая престижная из них – Нобелевская, которая получила название в честь своего основателя, крупного шведского учёного Альфреда Бернхарда Нобеля (1833 – 1896) – изобретателя динамита (1867).

К концу своей жизни А. Б. Нобель стал очень богатым человеком. Им было создано около сотни предприятий по производству взрывчатых веществ более чем в 20 странах мира. На начало XXI века его состояние оценивалось в 210 миллионов долларов.

Международная Нобелевская премия была учреждена согласно завещанию Альфреда Нобеля от 27 ноября 1895 г. Завещание, согласно которому он учреждал пять номинаций, было подписано в присутствии свидетелей в Шведско-Норвежском клубе в Париже.

10 декабря 1896 г. Альфред Нобель скончался от кровоизлияния в мозг.

Это был гениальный человек. О таких людях французский писатель О. Бальзак сказал: «В гении то прекрасно, что он похож на всех, а на него – никто».

ЗАДАННІ

Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Складзіце і запішыце да тэксту пяць пытанняў у форме апавядальных сказаў.

Выпішыце з тэксту тры назоўнікі, у якіх граматычная катэгорыя роду ў беларускай і рускай мовах супадае, і тры, у якіх не супадае.

Падкрэслены лічэбнік выпішыце з тэксту як колькасны словамі ў назоўным і творным склонах па схеме: ... - Праверце па Слоўніку.

Выпішыце з тэксту два назоўнікі мужчынскага роду, якія ў форме роднага склону адзіночнага ліку маюць канчатак -у, і чатыры назоўнікі, якія ў гэтай жа граматычнай форме маюць канчатак -а. Праверце па Слоўніку.

Выпішыце з тэксту чатыры словы з падоўжанымі зычнымі.

Знайдзіце і выпішыце з трэцяга абзаца слова з прыстаўкай на зычную, якое падпарадкоўваецца агульнаму правілу правапісу прыставак. Да гэтага слова дапішыце са Слоўніка яшчэ па тры словы са с. 23 і с. 218.

Выпішыце са Слоўніка фізічныя тэрміны. Адкажыце, якой часцінай мовы з’яўляецца кожны тэрмін (вусна).

а) с. 19, 26, 31, 35, 38;

б) с. 39, 60, 78, 84, 101.

II

С 1901 г. Нобелевские премии присуждаются ежегодно за выдающиеся работы в области физики, химии, медицины, физиологии, экономики (с 1969 г.), за литературные произведения, за деятельность по укреплению мира.

До сих пор успешно действует уникальная система награждения выдающихся деятелей науки и культуры, политиков мира независимо от их расы, национальности, пола и вероисповедания. Присуждение Нобелевской премии – одна из высших оценок деятельности человека.

Величина премии с самого начала была и остаётся поныне очень высокой. В 1901 г. она составила 42 тысячи долларов. Первые премии были присуждены выдающимся учёным, которых уже знал весь мир.

Имена нобелевских лауреатов – уроженцев Беларуси и лауреатов с белорусскими корнями Саймона Кузнецца, Аарона Клуга, Жореса Алферова, Менахема Бегина, Шимона Переса известны сейчас учёным и политикам всего мира. В нашей стране хорошо известно имя нобелевского лауреата – физика Жореса Алферова.

ЗАДАННІ

Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Складзіце і запішыце план тэксту ў форме апавядальных сказаў.

Выпішыце з тэксту тры назоўнікі, у якіх граматычная катэгорыя роду ў беларускай і рускай мовах супадае, і тры, у якіх не супадае.

Падкрэслены лічэбнік выпішыце з тэксту як колькасны словамі ў назоўным і родным склонах па схеме: ... - Праверце па Слоўніку.

Выпішыце з тэксту тры назоўнікі жаночага роду, у якіх пры змене граматычных форм у адзіночным ліку адбываецца чаргаванне зычных. Пастаўце гэтыя назоўнікі ў назоўным, давальным і месным склонах адзіночнага ліку. Праверце па Слоўніку.

Знайдзіце і выпішыце з тэксту чатыры словы, у якіх больш літар, чым гукаў.

З апошняга абзаца тэксту выпішыце тры словы на правіла правапісу галосных пасля зацвярдзелых зычных. Выпішыце словы на гэта ж правіла са Слоўніка (с. 225 (2 словы); с. 368 (2 словы); с. 357 (2 словы)).

Выпішыце са Слоўніка фізічныя тэрміны. Адкажыце, якой часцінай мовы з'яўляецца кожны тэрмін (вусна).

а) с. 102, 109, 110, 131 147;

б) с. 152, 159, 185, 239, 261.

III

Среди уроженцев Беларуси XX века одним из самых известных является физик Жорес Алферов. Наш народ по праву гордится своим знаменитым земляком.

Физик Жорес Иванович Алферов родился 15 марта 1930 г. в г. Витебске в семье сплавщика леса. Его отец, Иван Карпович, родом из города Чашники Витебской обл., а мать Анна Владимировна, из местечка (теперь деревня) Крайск Логойского р-на Минской обл.

Жоресом мальчика называли в честь Жана Жореса, основателя газеты «Юманитэ».

После войны Алферовы жили в Минске. Здесь Жорес учился в средней школе 42, которую успешно закончил в 1947 г.

Свой первый детекторный приёмник Жорес Алферов собрал в 10-летнем возрасте.

Главную роль в его будущей специализации сыграл школьный учитель физики Яков Борисович Мельцерзон.

ЗАДАННІ

Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Прыдумайце і запішыце да тэксту заглавак.

Выпішыце з тэксту тры назоўнікі, у якіх граматычная катэгорыя роду ў беларускай і рускай мовах супадае, і тры, у якіх не супадае.

Падкрэслены дзеяслоў I абзаца запішыце ва ўсіх трох асобах адзіночнага і множнага ліку цяперашняга часу. Пастаўце націскі, праверце па Слоўніку.

Знайдзіце і выпішыце з тэксту назоўнік мужчынскага роду, які ў залежнасці ад яго лексічнага значэння ў родным склоне адзіночнага ліку можа мець канчатак -а або -у. Праверце па Слоўніку.

Знайдзіце і выпішыце з тэксту чатыры словы, у якіх колькасць літар супадае з колькасцю гукаў.

Выпішыце з II абзаца назоўнік, які ў назоўным склоне множнага ліку мяняе свой правапіс у залежнасці ад націску. На такое ж правіла выпішыце яшчэ чатыры словы са Слоўніка (с. 106 (2 словы); с. 187 (1 слова); с. 290 (1 слова)).

Запішыце фізічныя тэрміны ў алфавітным парадку, расстаўце ў іх націскі. Праверце напісанае па Слоўніку.

Электростатыка, цеплааддача, дыэлектрыка, унутрыядзерны, роўнапатаўняльны, галаграма, ратон, магнітометр, роўнапаскораны, бэта-прамяні, калайдар, сцынтыляцыя, іанасфера, балансамір, двухатамы.

IV

После окончания школы Жорес Алферов поступил на первый курс энергетического факультета Белорусского политехнического института, где проучился один год. В связи с переводом отца в 1948 г. на новую работу семья Алферовых переезжает в Ленинград. Здесь Жорес поступил на второй курс факультета электронной техники Ленинградского электротехнического института и закончил учёбу с отличием. По распределению Жорес Алферов попадает в Ленинградский физико-технический институт АН СССР, в котором вырос «отец» атомной бомбы Игорь Курчатов, нобелевские лауреаты Николай Семёнов, Лев Ландау, Петр Капица. С этим институтом связана вся дальнейшая жизнь Жореса Алферова. Уже в 1953 г., в памятный день смерти Сталина, он сделал первый транзистор. В 1954 г. Жорес Иванович принимал участие в создании первых силовых германиевых приборов, нашедших применение в разных отраслях промышленности, железнодорожного и городского транспорта.

ЗАДАННІ

Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Падзяліце тэкст на лагічна закончаныя часткі і пры перакладзе кожную з іх запішыце з чырвонага радка.

Выпішыце з тэксту тры назоўнікі, у якіх граматычная катэгорыя роду ў беларускай і рускай мовах супадае, і тры, у якіх не супадае.

Лічэбнік з тэксту 1948 запішыце як колькасны словамі ў назоўным і давальным склонах па схеме: ... - Праверце па Слоўніку.

Знайдзіце і выпішыце з тэксту назоўнік мужчынскага роду, які ў залежнасці ад яго лексічнага значэння ў родным склоне адзіночнага ліку можа мець канчатак -а або -у.

Праверце па Слоўніку.

Знайдзіце і выпішыце з тэксту чатыры словы, у якіх колькасць літар адпавядае колькасці гукаў.

Выпішыце з тэксту слова з апострафам. На гэта ж правіла выпішыце са Слоўніка шэсць слоў (с. 13 (2 словы); с. 114 (2 словы); с. 216 (2 словы)).

Запішыце наступныя тэрміны ў родным склоне. Праверце напісанае па Слоўніку.

Ампер, арэомір, барограф, вакуум, звышгук, паўраспад, ратон, статаскоп, фатон, ультрагук, катод, каларыметр, індуктар, звышціск, варыёметр.

V

На основе комплекса работ в области полупроводниковых приборов в 1959 г. Ж. И. Алферов получил первую правительственную награду – орден «Знак Почёта». В 1961 г.

защитил диссертацию на соискание ученой степени кандидата технических наук, посвященную разработке и исследованию германиевых и частично кремниевых выпрямителей. На основе этих работ возникла отечественная полупроводниковая электроника.

Гетеропереходы в полупроводниках – приведение в контакт двух или нескольких различных по химическому составу полупроводников. Реализация полупроводниковых устройств на основе гетероструктуры позволила бы создавать чрезвычайно мощные конструкции. Не удавалось в малом: подобрать идеально подходящие по размерам кристаллической решетки различные полупроводники.

Заслуга Ж. И. Алферова как раз в том, что ему первому удалось решить эту проблему. В 1967 г. Жорес Иванович создал гетероструктуры, близкие по своим свойствам к идеальной модели, а затем – первый полупроводниковый гетеролазер, работающий в непрерывном режиме при комнатной температуре.

ЗАДАННІ

Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Прыдумайце і запішыце да тэксту заглавак.

Знайдзіце ў рускім тэксце тры словы, якія на беларускую мову перакладаюцца спалучэннем слоў. Запішыце пераклад гэтых слоў па форме: ... - ...; ... - ...; ... -

Падкрэслены лічэбнік выпішыце з тэксту як колькасныя словамі ў назоўным і месным склонах па схеме: ... - Праверце па Слоўніку.

Выпішыце з тэксту два назоўнікі мужчынскага роду, якія ў форме роднага склону адзіночнага ліку маюць канчатак -у, і чатыры назоўнікі, якія ў гэтай жа граматычнай форме маюць канчатак -а.

Выпішыце з тэксту чатыры словы з адным мяккім зычным. Граматычную форму не мяняйце.

З I абзаца выпішыце словы з устаўной зычнай. Выпішыце яшчэ шэсць слоў на такое ж правіла са Слоўніка (с. 119 (3 словы); с. 213 (3 словы)).

Спішыце фізічныя тэрміны, устаўце прапушчаныя літары. Праверце правільнасць напісання па Слоўніку.

І...насфера, калайд...р, м...жатамны, пр...ламляць, рады...цыя, р...ўнадзейная, р...ўнаважлікі, р...ўнапаскораны, р...ўнапатэнцыяльны, унутр...ядзерны, ц...пларэгуляцыя, ін...рцыя, кін...матыка, магн...тон, п...ўраспад.

VI

Жорес Алферов – автор фундаментальных работ в области физики полупроводников, полупроводниковой и квантовой электроники, технической физики. Его по праву считают основоположником нового направления – исследований полупроводниковых гетероструктур. Жорес Иванович принял активное участие в создании первых в СССР транзисторов, фотодиодов и могучих германиевых выпрямителей.

Он открыл явление «сверхинжекции» в гетероструктурах, предложил принцип использования гетероструктур в полупроводниковой электронике.

Жорес Иванович Алферов – автор более 50 изобретений в области полупроводниковых технологий, ряда монографий и книг, более 400 научных работ в отечественных и зарубежных журналах.

Открытие Алферовым идеальных гетеропереходов и ряда новых физических явлений позволило не только улучшить параметры известных полупроводниковых приборов, но и создать принципиально новые приборы, перспективные для приложения в отечественной и квантовой электронике. Именно за работы по гетероструктурам Жорес Иванович стал нобелевским лауреатом.

В 2000 г. Жоресу Алферову была присуждена Нобелевская премия.

ЗАДАННІ

Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Складзіце і запішыце план тэксту ў форме пытальных сказаў.

Выпішыце з тэксту тры назоўнікі, у якіх граматычная катэгорыя роду ў беларускай і рускай мовах супадае, і тры, у якіх не супадае.

Падкрэслены лічэбнік апошняга абзаца выпішыце з тэксту як колькасны ў назоўным, родным і творным склонах па схеме: ... - ... - Праверце па Слоўніку.

Выпішыце з тэксту два назоўнікі мужчынскага роду, якія ў форме роднага склону адзіночнага ліку маюць канчатак -у, і чатыры назоўнікі, якія ў гэтай жа граматычнай форме маюць канчатак -а.

Выпішыце з тэксту чатыры словы з зацвярдзелымі зычнымі.

З II абзаца тэксту выпішыце словы з *ж*. На гэта ж правіла выпішыце са Слоўніка яшчэ шэсць слоў (с. 33 (3 словы); с. 99 (3 словы)).

Карыстаючыся Слоўнікам, складзіце тэрміналагічны слоўнік фізіка (50 – 70 слоў).

VII

Во время первой поездки Жореса Ивановича Алферова в США в августе 1969 г. на Международную конференцию по люминесценции в Ньюарке (штат Делавэр) его доклад, в котором приводились параметры созданных лазеров на основе двойных гетероструктур, произвёл на американских коллег впечатление разорвавшейся бомбы. Результаты нового этапа своих научных исследований Жорес Иванович обобщил в диссертации на соискание ученой степени доктора физико-математических наук на тему «Гетеропереходы в полупроводниках», успешно защищённой им в 1970 г. За фундаментальные исследования полупроводниковых гетероструктур и создание новых устройств на их основе в 1972 г. Ж. Алферов с коллегами был удостоен самой высокой награды СССР в области науки – Ленинской премии. Открытия и разработки Жореса Ивановича широко применяются в энергетике, телекоммуникациях, цифровых средствах хранения и передачи информации, космической и вычислительной технике, сверхчастотных приёмных устройствах. В мае 2005 г. было оглашено решение международного комитета о присуждении крупнейшей российской премии «Глобальная энергия», размер премии 1 млн. долларов. Этой премией Ж. И. Алферов также был награждён.

ЗАДАННІ

Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Падзяліце тэкст на лагічна закончаныя часткі і пры перакладзе кожную з іх запішыце з чырвонага радка.

Выпішыце з тэксту шэсць назоўнікаў у пачатковай форме, якія ў беларускай і рускай мовах пішуцца аднолькава (графічную перадачу літар пад увагу не браць). Падкрэсліце слова, якое ў параўнанні з рускай мовай у беларускай адрозніваецца вымаўленнем.

Лічэбнік 2005 з тэксту запішыце як колькасны словамі ў назоўным, творным і месным склонах па схеме: ... - ... - Праверце па Слоўніку.

Знайдзіце і выпішыце з тэксту назоўнік мужчынскага роду, які ў залежнасці ад яго лексічнага значэння ў родным склоне адзіночнага ліку можа мець канчатак -а або -у. Праверце па Слоўніку.

Знайдзіце і выпішыце з тэксту чатыры словы, у якіх больш гукаў, чым літар. Граматычныя формы слоў не мяняйце.

З II абзаца тэксту выпішыце прыметнік, які пішацца праз злучок. На гэта правіла выпішыце са Слоўніка яшчэ шэсць слоў (с. 116 (2 словы); с. 44 (1 слова); с. 357 (1 слова); с. 278 (1 слова); с. 337 (1 слова)).

Выпішыце са Слоўніка тэрміны, якія ўжываюцца, акрамя фізікі, у іншых галінах навукі (с. 39, 58, 111, 147, 208, 234, 236, 244, 250, 262).